

УДК 669:65.016(477)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Коваленко Н.В., д.е.н., зав. кафедрою економіки та управління Донбаського державного технічного університету, м. Алчевськ

Лисаченко О.І., к.е.н., професор кафедри економіки та управління Донбаського державного технічного університету, м. Алчевськ

Чабаненко І.Л., к.е.н., доцент кафедри фінансів Донбаського державного технічного університету, м. Алчевськ

Коваленко Н.В., Лисаченко О.І., Чабаненко І.Л. Проблеми розвитку металургійної галузі в Україні.

Обсяги виробництва сталі в світі за останні 3 роки характеризувалися збільшенням. Однак основою для зростання світового виробництва сталі в 2010-2012 рр. служили азійські виробники, в основному Китай. За останні 3 роки частка СНД в загальному обсязі світового випуску сталі коливалася на рівні 7,2-8,6% і мала явно виражену тенденцію до поступального зниження приблизно з річним циклом. За останні 10 років ми стали свідками того, як українські металурги піддалися систематичному ризику, який виник через появу в КНР протягом 10 років власної сталеплавильної галузі, здатної виробляти до 700 млн. тонн сталі на рік. Металургійні підприємства України в 2011 році, згідно з даними Державної служби статистики, отримали по сукупності результатів збиток у розмірі 3,61 млрд. грн. А сумарний збиток металургійних підприємств досяг 12,88 млрд. грн. через підвищення цін на сировину і зниження ціни на продукцію внаслідок падіння попиту в кінці 2011 року. Протягом останніх декількох років металургійний комплекс України переживає кризу, що став наслідком довготривалого використання застарілих ще радянських технологій, недостатнього технічного рівня, брак фінансів для забезпечення впровадження інновацій. Високий попит на метал в докризові роки привів до нарощування надлишкових потужностей за рахунок підвищеної експлуатації наявного обладнання, що спричинило за собою високий ступінь зносу устаткування і створення потужностей, які економічно не вигідно утримувати в умовах падіння попиту на продукцію.

Коваленко Н.В., Лисаченко А.И., Чабаненко И.Л. Проблемы развития металлургической отрасли в Украине.

Объемы производства стали в мире за последние 3 года характеризовались увеличением. Однако основой для роста мирового производства стали в 2010-2012 гг. служили азиатские производители, в основном Китай. За последние 3 г доля СНГ в общем объеме мирового выпуска стали колебалась на уровне 7,2-8,6% и имела явно выраженную тенденцию к поступательному снижению примерно с годовым циклом. За последние 10 лет мы стали свидетелями того, как украинские металлурги подверглись систематическому риску, который возник из-за появления в КНР в течение 10 лет своей сталеплавильной отрасли, способной производить до 700 млн. тонн стали в год. Металлургические предприятия Украины в 2011 году, согласно данным Государственной службы статистики, получили по совокупности результатов убыток в размере 3,61 млрд. грн. А суммарный ущерб металлургических предприятий достиг 12,88 млрд. грн. из-за повышения цен на сырье и снижение цены на продукцию вследствие падения спроса в конце 2011 года. В течение последних нескольких лет металлургический комплекс Украины переживает кризис, ставший следствием длительного использования устаревших еще советских технологий, недостаточного технического уровня, нехватка финансов для обеспечения внедрения инноваций. Высокий спрос на металл в докризисные годы привел к наращиванию избыточных мощностей за счет повышенной эксплуатации имеющегося оборудования, что повлекло за собой высокую степень износа оборудования и создание мощностей, которые экономически невыгодно содержать в условиях падения спроса на продукцию.

Kovalenko N.V., Lisachenko O.I., Chabanenko I.L. Problems of development of steel industry in Ukraine.

The output of steel in the world during the last 3 years were characterized by an increase. However, the basis for the growth of world production in 2010-2012. were Asian manufacturers, mainly China. Over the past 3 years, the share of the CIS in total world steel production hovering around 7,2-8,6% and had a pronounced tendency to progressive reduction of approximately annual cycle. Over the past 10 years, we have witnessed how Ukrainian steelmakers have undergone systematic risk, which arose due to the emergence in China for recent 10 years its own smelting industry, capable to produce up to 700 million tons of steel per year. Metallurgical enterprises in Ukraine in 2011, according to the State Statistics Service, were on the aggregate results of a loss of \$ 3.61 billion. A total loss of metallurgical enterprises reached 12.88 billion. because of higher commodity prices and lower product prices due to falling demand in late 2011. Over the past several years metallurgical complex of Ukraine is experiencing a crisis that was the result of long-term usage of outdated Soviet-technology, low technical level, the lack of funds for innovation. High demand for the metal in the pre-crisis years has led to increasing overcapacity due to increased use of existing equipment, resulting in a high degree of wear of equipment and creation of capacities that are economically disadvantageous hold amid slumping demand for products.

Постановка проблеми. Українська чорна металургія залежна від динаміки цін на чорні метали на світових ринках і від обсягів збуту, але продовжувала розвиватися і намагається конкурувати зі світовими лідерами. Обсяги виробництва сталі в світі за останні 3 роки поступово збільшувалися, однак найбільша частка виробництва сталі в 2010-2012 рр.. служили азійські виробники, в основному Китай. Незважаючи на те, що в СНД був досягнутий певний рівень стабільності обсягів виробництва, в загальному обсязі виробництва китайські виробники поступово витісняли СНД. За останні 10 років українські металурги піддалися систематичному ризику, який виник через появу в Китаї власної сталеплавильної галузі, здатної виробляти до 700 млн. тонн сталі на рік. Вітчизняні металургійні підприємства намагаються збільшити обсяг виручки за рахунок скорочення витрат та поступового оновлення основних засобів, при цьому уряд пропонує надати дотації металургійній галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В закордонній та вітчизняній літературі приділено багато уваги з приводу зниження витрат та оновлення устаткування в металургійній галузі. Так, даній проблемі багато уваги приділено Дж. Фостером, К. Друрі, Ч. Хорнгреном, Р. Капраном, В. Івашкевичем, В. Ластовецьким, М. Чумаченко, В. Палій, С. Головим, Ф. Бутинцем, П. Безруких, Б. Валуєвим, А.В. Ільченко та ін.. Аналіз їх робіт та досліджень заслуговує уваги та свідчить про вагомі результати, досягнуті ними.

Виділення невирішеної проблеми. Стаття присвячена розгляду вищезазначеної проблеми з врахуванням найвпливовіших факторів на металургійні підприємства.

Метою статті є дослідження проблем розвитку металургійної галузі в останній період з обґрунтуванням необхідності надання допомоги від уряду.

Результати досліджень. Ціни на залізорудну сировину (ЗРС, Fe 63,5%) з 2009 по травень 2011 року зросли з 40 до 170 дол США за тонну. Однак з травня 2011 по травень 2012 ціни на ЗРС на світових ринках плавно повернулися до позначки 100-110 дол США за тонну і в липні продовжили тенденцію до зниження. Основні оператори ринку прогнозують подальше зниження цін і обсягів продажів як на ринку ЗРС, так і на ринку металопрокату. Основним драйвером зниження ділової активності на ринку чорних металів служить прогнозована криза у фінансовій системі ЄС. Рівень цін на продукцію ГМК ще дуже далекий від кризових цін 2008-2009 рр., проте ситуація на ринку схиляється до зниження як цін, так і обсягів споживання [1].

Незважаючи на те, що в СНД був досягнутий певний рівень стабільності обсягів виробництва, в загальному обсязі виробництва китайські виробники поступово витісняли СНД, однак відбувалося це з природних причин. У КНР прагнули захистити свій ринок від імпорту і стимулювали розвиток чорної металургії на довгостроковій основі. За останні 3 роки частка України в загальних обсягах виробництва сталі в СНД коливалася на рівні 28-35%. Для СНД Україна була значним виробником сталі, на яку в середньому припадала третина обсягів.

Виявлений тренд зниження частки української сталі в світовому обсязі, на думку РА "Стандарт-Рейтинг", здебільшого є наслідком зростання частки китайських виробників, які витісняють не тільки український, але і європейський експорт з Азії. Тим не менше, останній факт не додає оптимізму при аналізі можливостей відновлення Україною позитивного торговельного балансу в майбутньому за рахунок зростання експорту. Частка виробництва сталі в КНР в загальному обсязі зростає. За підсумками 2011 року на КНР доводилося 45,83% світового виробництва і цей показник, незважаючи на прогнозоване зниження темпів зростання економіки Китаю, буде мати тенденції до зростання. Також слід враховувати, що більшість потужностей по виробництву сталі в КНР були запущені в роботу в 2001-2011 роках, тобто китайська металургія, хоча і більш молода, але має хорошу інноваційну основу і враховує останні нововведення в галузі технології виробництва сталі та металопрокату. Обсяги виробництва сталі в КНР в 2001 році становили всього 151 млн. тонн, у 2011 році - 686 млн. тонн. За 10 років КНР вдалося наростити обсяги виробництва сталі в 4,54 рази. І сьогодні цей приріст залишається головним бар'єром для зростання цін на сталь на світовому ринку, забезпечуючи більш-менш стабільний попит на сталь в Азії і сприяючи зниженню цін і обсягів споживання сталі в Європі [1,2].

Для Євросоюзу Україна також була помітним виробником сталі. Співвідношення між щомісячним обсягом виробництва сталі в Україні та ЄС в середньому коливалася на рівні 20-25%. І хоча в 2009 році можна було спостерігати короткочасне зниження співвідношення між обсягами випуску сталі в Україні і в ЄС з 25,63% до 17,91%, в цілому в 2010-2011 роках ситуація вирівнялася, і динаміка обсягів виробництва сталі в Україні йшла приблизно в тому ж напрямку, що і в ЄС.

Подальших сценаріїв розвитку подій може бути кілька, проте європейські металурги і металурги країн СНД в буквальному сенсі приречені на те, щоб втрачати частку ринку, поступаючись її азійським виробникам. Для розвитку такого негативного сценарію необхідна наявність двох умов: по-перше, економіка КНР продовжить рости швидше, ніж економіка ЄС та інші розвинуті ринки, по-друге, металургія СНД не зможе здійснити істотний ривок у сфері залучення капіталу для розвитку свого бізнесу.

Слід також розуміти різницю між якістю виробничих потужностей в СНД і КНР. Більшість їх потужностей були введені в експлуатацію протягом останніх 10 років, ситуація ж в СНД і Україні зокрема диктується тим фактом, що більшість виробничих потужностей були введені в 50-60-ті рр.. ХХ століття. Металургія в Україні потребує значних фінансових вливань, а також низки заходів з боку держави, спрямованих на податкове стимулювання поглиблення переділу [1,3].

Побічно на відставання у розвитку металургії вказує порівняння показників співвідношення між виробництвом чавуну і сталі в Україні, СНД та ЄС. Так, за 2011 рік в Україні цей показник становив 82%, в

СНД - 71% в ЄС -53%. За оцінками Агентства, для того щоб довести рівень даного співвідношення до рівня ЄС, українські металурги мають потребу в додатковому капіталі в розмірі 80-100 млрд. грн. При цьому ефект від інвестицій наступить не блискавично, а протягом 5-7 років. Боргові джерела фінансування, до яких так часто вдаються ключові учасники ринку: СКМ, ІСД і Метінвест, не в змозі забезпечити такий приплив інвестицій, а великі іноземні стратеги, такі як ArcelorMittal не поспішають поглиблювати переділ і відмовлятися від застарілого доменного виробництва. Крім того, частково розвиток електрометалургії в Україні блокують високі ціни на енергоносії.

Металургія - провідна галузь української економіки, саме вона забезпечує основний приплив валюти в країну. У докризовий період частка ГМК у валовому внутрішньому продукті (ВВП) України становила 27%. Більше 40% валюти надходило в державу від металургів і саме це зробило Україну настільки вразливою в кризу. В умовах світового падіння попиту на метал значно знизився приплив валюти, і економіка зазнала зниження набагато більш глибокого, ніж будь-хто міг очікувати [1,4]. Так, приріст виручки від реалізації продукції значно скоротився (табл. 1).

Таблиця 1 – Виручка від реалізації продукції металургійних підприємств за 2010 – 2011 рр.

Підприємство	2010	2011	Темп зростання, %
Азовсталь	35786	44423	24,14
Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	26175	35759	36,62
АрселорМетал Кривий Ріг	24280	29889	23,1
Алчевський металургійний комбінат	12208	21770	78,32
Єнакіївський металургійний завод	13238	21363	61,38
Запоріжсталь	14368	19376	34,86
Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського	12574	18273	45,33
Нікопольський завод феросплавів	10767	7863	-26,97
Макіївський металургійний завод	6557	2753	-58
Стахановський завод феросплавів	1632	1561	-4,3
Кременчуцький сталелитейний завод	1376	1370	-0,4
Донецький металургійний завод	780	784	0,4

Найбільшу виручку в 2011 році серед аналізованих підприємств отримав металургійний комбінат Азовсталь (м. Маріуполь), що входить до групи "Метінвест". Найбільший гірничо-металургійний холдинг України "Метінвест" після серії транзакцій у другому півріччі 2010 року став контролювати 96% акцій МК ім. Ілліча. Найбільш міцне положення серед металургійних комбінатів в ГМК займали підприємства, підконтрольні Метінвесту і СКМ. Хороші темпи приросту виручки показав Алчевський металургійний комбінат: за 2011 рік його виручка зросла на 75%. Збільшення сумарного збитку підприємств чорної металургії України відбулося під дією підвищення цін на сировину і зниження ціни на продукцію, яке стало наслідком падіння попиту в кінці року. Основна лінія подальшого розвитку комплексу - модернізація та реконструкція металургійного устаткування, удосконалення та зміна виробничих відносин в умовах ринку [1,5], тому як оновлення машин та обладнання відбувається дуже повільно (табл. 2).

Таблиця 2 – Коефіцієнт оновлення машин та обладнання металургійних підприємств за 2010 – 2011 рр.

Азовсталь	0,042	0,080
Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	0,133	0,040
АрселорМетал Кривий Ріг	0,288	0,243
Алчевський металургійний комбінат	0,021	0,028
Єнакіївський металургійний завод	0,356	0,736
Запоріжсталь	0,016	0,035
Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського	0,055	0,043
Нікопольський завод феросплавів	0,081	0,076
Стахановський завод феросплавів	0,155	0,056
Кременчуцький сталелитейний завод	0,082	0,039
Донецький металургійний завод	0,323	0,586

Звичайно, розглянуто ситуацію в релевантному періоді, а оновлення основних засобів відбувається повільніше. Так, є і позитивні моменти. Наприклад, у грудні 2011 року Єнакіївський металургійний завод, який входить в ГМК "Метінвест", ввів в експлуатацію доменну піч потужністю 1,2 млн. тонн чавуну на рік вартістю \$ 220 млн. Запуск печі є частиною технологічної стратегії розвитку підприємства. Реалізація даної стратегії дозволить підвищити виробництво сталі з 2,6 млн. тонн до 4,5 млн. тонн, посприє зниженню споживання енергоресурсів та забезпечить відповідність загальноєвропейським екологічним нормам. На реалізацію стратегії розвитку заводу групою "Метінвест" виділено кошти в розмірі близько \$ 1 млрд. Зокрема планується: будівництво нового агломераційного цеху; модернізація доменного виробництва (з метою відмови від використання природного газу в доменному виробництві); модернізація сталеплавильного виробництва,

спрямована на освоєння нового виду продукції (блномів для забезпечення виробництва крупного сорту і рейок на "Азовсталі"); будівництво нового крупно-середньосортного стану і т.д.

Металургійна галузь України забезпечує близько 500 тисяч робочих місць в найбільш густонаселених регіонах країни. У штаті найбільших металургійних підприємств працює близько 225 тисяч осіб, але їх кількість зменшується рекордними темпами. В цілому, практично всі аналізовані підприємства за період з 2007 по 2011 рр. проводять скорочення кількості робочих місць. Гігант вітчизняної металургії - Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча в 2011 році став рекордсменом по зниженню чисельності працівників - більш, ніж 20 тис. осіб. У планах - подальше скорочення персоналу за рахунок обмеження прийому нових працівників, реорганізації, ліквідації та виведення окремих виробничих активів підприємства. Більш "м'яку" політику скорочень, в т.ч. за рахунок високих вихідних допомог пенсіонерам та співробітникам передпенсійного віку проводить АрселорМіттал Кривий Ріг, але результат не менш вражаючий - за аналізований період відбулося зменшення штату на 12,5 тис. осіб. На Азовсталі чисельність робітників тільки в 2011 році зменшилася на 12%, а всього за 5 років - на 9 889 осіб. Корпорація "Індустріальний союз Донбасу" (ІСД) в 2012 році почала об'єднання Алчевського меткомбінату і Алчевського коксохімзаводу (Луганська область), яке призвело до скорочення працівників. ІСД поки не планує ліквідувати юридичну особу, на яку оформлено активи коксохіму, але практично весь персонал буде переведений в штат металургійного комбінату [1,6,7].

Макіївський металургійний завод скоротив чисельність працівників комбінату за 2011 рік з 2,109 тис. чол. до 558 чол. у зв'язку з реорганізацією та входженням підприємства до складу Єнакіївського металургійного заводу. Скорочення числа зайнятих в галузі є об'єктивністю, яка відповідає трендам у розвитку чорної металургії в глобальному аспекті. Основні гравці ринку намагаються скоротити змінні витрати і автоматизують процеси на виробництві, тим самим скорочуючи число зайнятих в галузі. Середня заробітна плата по аналізованих підприємствах коливається в межах 3-4 тисяч грн., що вище середньої заробітної плати по Україні, яка в 2011 році становила 2633 грн. Дані розраховувалися на підставі фонду оплати праці та середньої чисельності штатних працівників. За деяким компаніям рівень середньої заробітної плати був завищений у зв'язку з виплатою вихідної допомоги при звільненні співробітників. Загалом, рівень оплати праці в галузі залишався відчутно низьким у порівнянні з показниками в країнах ЄС або навіть Росії, проте рівень середньої заробітної плати мав чіткі тенденції до зростання.

Висновки. Серед заходів, що вживаються зараз урядом України в рамках меморандуму взаєморозуміння з підприємствами гірничо-металургійного комплексу, не всі можна назвати однозначно ефективними. Так, недоречно говорити про значний розвиток внутрішнього ринку металопродукції як передумову сталого функціонування ГМК України та зменшення його залежності від коливань кон'юнктури світового ринку. У країні недостатньо об'єктивних передумов для суттєвого нарощування внутрішнього ринку металу на найближчі 10-15 років. Одне з найважливіших, на що потрібно звернути увагу в першу чергу - це завадити імпорту металопрокату в Україну в обсязі близько 1 млн. тонн на рік, який за номенклатурою можуть виробляти українські комбінати. Таким чином, ситуація в металургійній галузі склалася нелегка, тому уряд пропонує надати дотації цим підприємствам, але, можливо, слід врахувати, що дотації завжди надавалися державним підприємствам, а не тим, що здебільшого є акціонерними товариствами. При цьому, те, що дані підприємства проводять політику скорочення штатів, теж лягає на плечі держави, тому як велика кількість безробітних змусить державу збільшити витрати на їх утримання.

Список використаних джерел:

1. ООО "Стандарт Рейтинг". Украинский горно - металлургический комплекс: итоги 5 лет развития. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.standard-rating.com/data/upload/Researches/gmk2012/GMK2012>
2. Украинская металлургия трещит по швам. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finanso.net/metallurgy/630-ukrainskaya-metallurgiya-treschit-po-shvam.html>
3. "Азовсталь" увеличила объем производства стали. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finanso.net/metallurgy/131-azovstal-uvlichila-obem-proizvodstvo-stali.html>
4. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 року” від 28 липня 2004 р. № 967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=967-2004-%EF>.
5. Програма економічних реформ України на 2010-2014 рр. Президента України Віктора Януковича. 967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/povniy_tekst_programi_ekonomichnih_reform_ukrayini_na_20102014_roki-60276.html
6. Любич Б. Б. Зовнішньоекономічна діяльність металургійних підприємств в умовах кризи / Б. Б. Любич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://manved.at.ua/publ/2-1-0-4>.
7. Макроекономічний огляд (лютий 2011 р.) / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuportal.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72154>.

Ключові слова: виручка, машини та обладнання, чисельність працівників.

Ключевые слова: выручка, машины и оборудование, численность работников.

Key words: revenue, machinery and equipment, number of employees.